

Número 8, juny 2002

Berlín, una passejada per la història i les biblioteques

CONCEPCIÓ MIRALPEIX

Facultat de Biblioteconomia i Documentació

Universitat de Barcelona

miralpei@fbd.ub.es

Resum

Aquest text es presenta com a memòria d'una estada a la ciutat de Berlín i es mou sobre dos eixos: resseguir la història més recent de la ciutat i descobrir-ne les biblioteques. Sense ànim d'exhaustivitat, es relacionen fets històrics significatius i les biblioteques o centres de documentació creats amb motiu d'aquests fets. Així mateix, l'autora esbossa el paisatge actual de les biblioteques de la ciutat, públiques, universitàries, nacionals i especialitzades, majoritàriament encara en procés de reorganització arran de la reunificació de la ciutat i de l'Estat alemany.

1 Introducció

Aquest text té l'origen en una estada a la ciutat de Berlín l'estiu del 2001. Berlín és una ciutat que suporta una càrrega d'història com poques altres ciutats, però no per això ha perdut la voluntat de ser una ciutat viva i animada, ans al contrari. Això, i el procés de transformació que hi té lloc de la caiguda del mur ençà, la fan una de les ciutats d'Europa més atractives de visitar: Berlín ha deixat de ser oficialment una ciutat dividida. Del 13 d'agost de 1961 al 9 de novembre de 1989 la ciutat va estar partida en dos sectors, Berlín de l'Est i Berlín de l'Oest, separats per un mur de 155 quilòmetres, que en realitat encerclava Berlín de l'Oest tot convertint-lo en una illa dins de la República Democràtica Alemanya o RDA. La caiguda del mur va significar molt més que la reunificació de la ciutat. Va comportar la reunificació quasi immediata dels dos estats alemanys, la República Federal i l'RDA, i la caiguda, com un castell de cartes, dels règims comunistes dels països de l'Europa de l'Est. De retruc, Berlín ha recuperat la capitalitat de l'actual República Federal. Aquest fet ha comportat un impuls molt important per revitalitzar la ciutat. La construcció dels nous edificis governamentals i l'arribada de l'administració federal procedent de Bonn; la instal·lació a la ciutat de la xarxa del poder polític; la

competició entre els diferents països per construir-hi l'ambaixada més gran i més moderna; l'alliberament de l'espai que ocupava el mur per a la construcció més desafortunada; el desembarcament del capital amb les seves grans empreses, cadenes i marques en la part més noble de la ciutat, el centre del Berlín de l'Est; i la restauració dels edificis més degradats, són algunes de les principals mostres de la gran transformació externa de la ciutat. Però hi ha també una altra transformació, menys aparatosa però tan o més important: la reunificació interna de la ciutat. La reunificació de serveis i d'institucions, tantes vegades duplicats, la revitalització de barris sencers i també, i en darrera instància, la retrobada dels ciutadans de Berlín, *wessis* els de l'oest, *ossis* els de l'est, que han viscut allunyats tants anys. Aquesta darrera és una transformació que va més enllà del que es veu a cop d'ull i que topa amb dificultats inevitables, com ara l'estigmatització ideològica, només superable —com saben bé els alemanys— amb el pas del temps, amb un exercici de revisió històrica quasi permanent i amb la voluntat de tancar ferides. Reunificar una ciutat i reunificar un estat, al capdavall, va més enllà de l'enderrocament físic del mur. Hi ha altres divisions encara notables, que són difícils de superar i que requeriran temps, diners i molts esforços institucionals però també personals. Es tracta d'un procés de transformació global que ho afecta tot i tothom, per bé que amb més intensitat els ciutadans de l'Est. Doncs bé, aquest procés de transformació global arriba a tots els àmbits i, per tant, també al de les biblioteques. El text que ve a continuació es presenta com una passejada per Berlín, per la seva història més recent i per les seves biblioteques, i té més característiques de l'estil de la literatura de viatges que no pas de la literatura professional. Potser serà interessant per a bibliotecaris viatgers o per a aquells professionals que tinguin intenció d'assistir a la 69a IFLA General Conference and Council (<http://www.ifla.org/IV/ifla69/>) que s'hi celebrarà de l'1 al 9 d'agost de 2003 sota el lema *La biblioteca com a portal: suports, informació, cultura*.

Històries de llibres i llibres d'història

Una placa a terra al mig de la plaça anomenada Bebelplatz, abans Opernplatz, commemora la crema de llibres que hi va tenir lloc el 10 de maig de 1933. Es coneix com la Buecherverbrennung (<http://www.buecherverbrennung.de>); va tenir lloc a la majoria de ciutats importants d'Alemanya i s'hi van cremar els llibres dels autors considerats enemics del nacionalsocialisme i qualificats de “degenerats” per aquell règim. Hi van participar sobretot membres de les SA, els paramilitars nazis, entre els quals hi havia estudiants, que serien substituïts més tard per les temibles SS, però també civils exaltats emborratsats d'una ideologia que hauria de portar Europa a la tragèdia i amb aquesta el poble alemany. Avui la plaça és lloc de visita obligada de turistes que acudeixen a veure el Berlín renaixent. La nova capital alemanya mira amb afany de retrobar-se a si mateixa i de projectar-se en una Europa d'estats i de pobles atrafegats que no han tingut temps d'adonar-se del ressorgiment de la ciutat que ha estat la clau d'un segle de la seva història.

Els visitants alcen la vista de terra i descobreixen, en un dels costats de la plaça l'edifici imponent del teatre de l'òpera, la Deutsche Staatsoper, l'Òpera de l'Estat Alemany. Grans panells verticals anuncien l'obra que s'hi representa i amb ells el teatre acaba de fer-se amo de la plaça. Molt pocs s'adonen de la presència, a la balconada de l'edifici barroc del davant, d'una pancarta no pas petita. S'hi llegeix amb lletra ferma “Bibliothek statt Tiefgarage”. És l'edifici de l'antiga biblioteca reial, d'on procedien part dels llibres que es van cremar a la plaça. El missatge del balcó diu “Biblioteca i no magatzem”, que és una queixa per la situació que pateix la biblioteca

de la Universitat Humboldt. Algú, potser els usuaris o els bibliotecaris, reclama una biblioteca moderna en comptes d'un magatzem soterrani ple de llibres. És més bonic pensar que és la mateixa biblioteca i els llibres, que es queixen i reclamen que se'ls inclogui en el procés de transformació de la ciutat. En els pocs més de deu anys que han passat d'ençà de la reunificació oficial de la ciutat s'han construït a Berlín cinquanta mil edificis nous. És un procés embogidor, una transformació de proporcions que atordeix, però és un embogiment diferent del que rememora la placa de terra i les biblioteques en reclamen la quota de participació.

La plaça, amb els edificis del teatre i l'antiga biblioteca reial, dóna a la gran avinguda Unter den Linden, Sota els Til·lers, les dues fileres d'arbres que la porten des de l'Alexanderplatz, que dóna nom a la famosa novel·la d'Alfred Döblin, un dels autors dels llibres del qual es van cremar, fins a la Porta de Brandenburg. És el districte de Mitte, el més antic de la ciutat presidit fins a la Segona Guerra Mundial pel gran Palau de Berlín, avui desaparegut i substituït pel Palau de la República, ara amb futur incert, que va ser seu del govern de l'RDA. Som, efectivament, a l'antic Berlín de l'Est.

Prop de la Bebelplatz hi ha una altra plaça, la Gendarmenmarkt, la plaça més bonica de la ciutat. Dues catedrals s'hi miren de cara: l'alemanya i la francesa. Al mig, la gran sala de concerts, la Konzerthaus. La catedral alemanya és ara una gran sala d'exposicions i acull una exposició gràfica permanent sobre la història d'Alemanya. Per 5,10 euros es pot comprar el catàleg que porta el mateix nom que l'exposició Fragen an die Deutsche Geschichte (<http://www.bundestag.de/info/berlin/fragen/>), preguntes sobre la història alemanya, un petit compendi amb els fets, les dates, els llocs i els protagonistes de la història alemanya. La mateixa exposició té la seva història: era una exposició permanent que es podia visitar a l'edifici del Reichstag. Vint anys enrere ja hi era, quan el Reichstag només era un testimoni de la història, a pocs metres del mur. Ara, després de caure el mur, de la reunificació de les dues Alemanyes, quan la capital ha tornat a Berlín, i amb aquesta el govern federal, el Reichstag és el Bundestag (<http://www.bundestag.de>), el nou parlament federal. I l'exposició va haver de sortir-ne, buscar una nova seu i ampliar els seus continguts amb tots aquests nous esdeveniments.

La història és omnipresent a Berlín. El pes de la història és tan gran com la voluntat de no amagar-la. Fins i tot als mitjans de comunicació, i especialment a la televisió, la història, els documentals sobre la guerra, el nazisme i l'holocaust, són una presència constant. El sentiment de culpa de la postguerra no s'ha esvaït i es manifesta en una mena d'obligació moral de fer conèixer la història a les noves generacions, d'explicar-la i tornar-la a explicar perquè no es pugui oblidar. Tant és així que, recentment, el tema ha estat objecte de polèmica. Alguns intel·lectuals de prestigi, liderats per l'escriptor Martin Walser, s'han queixat d'aquesta presència excessiva i han gosat plantejar que potser seria hora de passar pàgina, sobretot arran del projecte espectacular de monument commemoratiu de l'holocaust. Ràpidament hi ha hagut resposta, entre d'altres, del conegut crític literari Marcel Reich-Ranicki, d'origen polonès i jueu, que reivindicava la necessitat de mantenir viva la història i de reclamar-la com a antídote contra els brots de xenofòbia i de racisme i com a arma per neutralitzar els grups renaixents neonazis. Aquesta és la situació: fins i tot en un moment d'eufòria, deu anys després de la reunificació, en un Berlín que floreix esponerosament, el president de la República Johannes Rau encara va haver-se d'enfrontar amb la cèlebre frase que defineix la situació i va proclamar, com altres que el precediren: "No estic orgullós de ser alemany, no puc estar orgullós de ser alemany".

El cert és que la història és un gran tema a Berlín i es multiplica extraordinàriament als llibres: llibres que volen explicar la història i llibres que, en el fons, són una manera de queixar-se de la mateixa història. En totes les llibreries, grans i petites, la secció de llibres sobre la ciutat hi té una presència creixent. Es tracta de llibres sobre qualsevol aspecte de la ciutat, des de les guies turístiques fins a llibres dedicats al mur, especialment buscats pels turistes, des de l'arquitectura o la literatura o el cinema al Berlín dels turcs, o al Berlín dels jueus. Berlín és un tema de moda a Berlín. Per als estudiosos hi ha, òbviament, biblioteques especialitzades a la ciutat: la principal és la Berliner Bibliothek, a Breite Strasse, al costat de la biblioteca pública. Fruit de la reorganització que s'està portant a terme, aquesta biblioteca s'ha convertit en el Zentrum für Berlin-Studien (<http://www.zlb.de/bibliothek/fachbereiche/berlin.htm>), annex a la Zentral- und Landesbibliothek de la qual parlarem més endavant. Una biblioteca clàssica d'història amb un tema monogràfic: la ciutat. Conté llibres, però també manuscrits, mapes, gravats, fotografies i altres documents que prenen com a tema exclusiu la ciutat de Berlín des de qualsevol dels seus aspectes. La biblioteca és d'accés públic i organitza permanentment exposicions monogràfiques dels seus fons. No és l'única, sinó que n'hi ha més. A l'avinguda Unter den Linden es poden visitar el Deutsches Historisches Museum (<http://www.dhm.de/>), el Museu d'Història Alemanya, i la Gesellschaft Historisches Berlin (<http://www.ghb-online.de/de/index.php4>), la Societat del Berlín Històric, totes dues entitats ben properes a la Staatsbibliothek zu Berlin, la Biblioteca de l'Estat de Berlín, sense oblidar les seccions d'història de les dues biblioteques universitàries ni les biblioteques públiques i les seves col·leccions locals. També s'hi poden trobar col·leccions especialitzades en determinats fets o moments històrics. Tot seguit se'n presenten algunes de relacionades amb la història més recent.

És sabut que durant el Tercer Reich (1933–1945) es van construir nombrosos camps de concentració a Alemanya i als territoris ocupats. A Sachsenhausen, al nord de Berlín, s'hi arriba amb el tren metropolità. A vint minuts a peu de l'estació d'Oranienburg hi ha el que queda del camp de concentració de Sachsenhausen, un dels primers que van construir els nazis per empresonar-hi, en teoria, els opositors al règim. Hi van morir 57.000 persones. Després, durant l'època de l'RDA, es va reconvertir en un camp especial per a presoners anticomunistes: n'hi van morir 7.000. Dins del recinte de l'actual Gedenkstätte und Museum Sachsenhausen (<http://www.gedenkstaette-Sachsenhausen.de>), un centre de documentació sobre aquest i els altres camps de concentració és de lliure accés. Molts dels presoners que arribaren a camps com Sachsenhausen ho feren gràcies a la Gestapo, la policia del Reich. En el soterrani de l'edifici, que fou la seu central de la Gestapo, s'hi poden visitar les restes dels calabossos, cambres de tortura i una exposició que s'ha fet molt coneguda, s'anomena la Topografia del Terror, que és permanent i ha donat origen a un centre de documentació, el Dokumentationszentrum Topographie des Terrors (<http://www.topographie.de/dokument.htm>). El que potser no és tan conegut és el moviment de resistència antinazi dins la mateixa Alemanya. Certament van ser pocs, però van lluitar i van ser perseguits per això. Just al darrere de la nova ambaixada d'Àustria, al costat del Tiergarten, es pot visitar el monument a la memòria de les víctimes de la resistència al nazisme, el Gedenkstätte Deutscher Widerstand (<http://www.gdw-berlin.de>), 3.000 dels quals van morir entre 1933 i 1945 a la presó de Plötzensee. Al costat hi ha una exposició permanent sobre els resistents, la seva actuació i la seva persecució. Annexat a l'exposició hi ha un petit centre de documentació i recerca, on es pot trobar documentació relacionada, per exemple, amb l'atemptat que diversos oficials portaren a terme contra Hitler i que no va tenir èxit. L'oposició al nazisme va ser esclafada, com ho fou en gran manera la

població jueva europea, aquesta amb xifres infinitament superiors, i de manera planificada. Es coneix com l'holocaust o, amb el terme provinent de l'hebreu, la xoà. A l'anomenada Haus der Wannseekonferenz (<http://www.ghwk.de/span/startsp.htm>), la Casa de la Conferència, una vil·la a la riba del llac Wannsee, va tenir lloc, el 20 de gener de 1942, la famosa reunió organitzada per Himmler, on es va decidir i planificar la solució final, la deportació i extermini organitzat del poble jueu escapat per Europa. Ara es pot visitar i es pot consultar la documentació original amb l'ordre del dia de la reunió, la relació d'assistents, la documentació annexa que se'ls va distribuir i les actes. El protocol de la reunió ha estat transcrit i traduït a diversos idiomes, entre els quals hi ha el castellà i fins i tot és accessible per Internet.¹ No cal dir que a la mateixa casa s'ha organitzat una biblioteca-centre de documentació que, a més de recollir documentació sobre la famosa reunió i les seves conseqüències, organitza visites i activitats especialment per a escoles.

També hi ha col·leccions relacionades amb l'època de l'Alemanya dividida. El 13 d'agost de 1961 s'inicià la construcció del mur. Aquell dia i els dies següents moltes persones del sector soviètic decidiren saltar el mur i anar a l'altre costat. Es van produir escenes dramàtiques que els reporters que cobrien la notícia van poder captar i difondre. A Bernauer Strasse, un carrer per on passava el mur i que es féu famós per les fugides immortalitzades en fotografies que van donar la volta al món, s'hi ha fet un monument commemoratiu, i al costat del monument, un centre de documentació sobre el mur, el Dokumentationszentrum Berliner Mauer (<http://www.berliner-mauer-dokumentationszentrum.de>), que té el seu fons documental consultable, a més de l'exposició permanent i les temporals. En el centre històric de la ciutat, abans Berlín de l'Est, prop de l'Alexanderplatz i tocant el riu Spree, el petit barri de Sant Nicolau, ple de restaurants i de petites botigues, apareix al visitant com una petita sorpresa. Al centre del barri, prop de l'església, hi ha una petita biblioteca-centre de documentació sobre les víctimes del totalitarisme estalinista, la Berliner Gedenkbibliothek zu Ehren der Opfer des Stalinismus (<http://www.gedenkbibliothek.de>).

És conegut l'afany alemany per documentar els fets, per registrar i guardar la informació i la documentació. No és estrany, doncs, que qualsevol fet històric significatiu sigui objecte d'una biblioteca o d'un centre de documentació, al marge de les col·leccions d'arxiu. Una menció especial s'hauria de fer de l'arxiu d'expedients de la policia política de l'RDA, la famosa Staatssicherheit o Stasi, arxiu de proporcions descomunals que s'intenta reordenar i conservar i que és accessible als ciutadans, molts dels quals han descobert sorpresos que eren objecte d'observació per persones del seu entorn. Per a qui estigui interessat en aquest tema, és recomanable veure l'Stasi Informations-und Dokumentationszentrum, un centre d'exposicions, d'informació i de documentació sobre la Stasi, així com visitar Hohenschönhausen, una antiga presó de presoners polítics de l'RDA que només es pot visitar en grups organitzats i guiats per un expresoner.

Les universitats i les biblioteques universitàries

A banda i banda de l'avinguda Unter den Linden, s'hi escampen els diversos edificis de la vella universitat, l'edifici central, les facultats, els instituts universitaris, la biblioteca i les dependències administratives. L'antiga biblioteca reial acull avui la Facultat de Dret. Són tots edificis antics que amb prou feines han mantingut el seu aspecte noble del Berlín d'abans de la guerra. Els bombardejos massius al final de la guerra van

deixar la ciutat en un estat ruïnós i són comptats els edificis que es van salvar de la destrucció. La reconstrucció va ser ràpida allà on es van escombrar les runes i es van aixecar edificis de nova planta. Però va ser lenta quan es va optar per la restauració, com és el cas de la gran majoria d'edificis històrics de l'avinguda Unter den Linden. De fet, el Berlín de l'Est, capital de l'RDA, va oferir al llarg de la seva existència una imatge permanent d'edificis en reconstrucció eterna, amb grues i bastides que embrutaven les façanes. I l'etapa pròpiament de restauració encara no havia acabat del tot quan el 1989 queia el mur i començava així una nova etapa de reunificació alemanya i de refundació de la capital.

El sistema universitari alemany és un sistema exclusivament públic. Berlín té dues universitats: una, l'antiga, abans esmentada, a l'est, i l'altra, la més jove, a l'oest. La Humboldt Universität Berlin (<http://www.hu-berlin.de>) (HUB), que es va fundar el 1810, era el símbol de les universitats alemanyes i tenia un gran prestigi internacional abans de la Segona Guerra Mundial. A diferència d'altres universitats que poc o molt es van anar especialitzant en humanitats, en ciències, en medicina o en tecnologia, la HUB era autènticament universalista, en el més pur esperit de la *universitas*, del saber universal que representava la figura d'Alexander von Humboldt. Fins i tot en una visita apressada s'hi palpa encara aquest pòsit. Però també cal dir que el pes de la història no amaga la situació present, ni tan sols l'emascara. Al final de la guerra, la HUB va quedar en el sector soviètic de la ciutat i va patir una transformació brutal. Durant la guerra ja havia vist desaparèixer tots els professors i alumnes jueus. Al final de la guerra, es va fer la depuració de nazis: les forces d'ocupació soviètiques hi van implantar un model soviètic d'universitat. Molts dels professors que hi quedaven van decidir abandonar-la i passar-se als altres sectors de la ciutat ocupats per francesos, britànics i americans. Començava una nova època de la universitat que l'hauria de portar a un lideratge universitari dins dels països de l'est d'Europa. Però als darrers anys, la forta crisi econòmica mundial que afectà sensiblement aquests països n'impedí el desenvolupament. El 1990, en el moment de la reunificació, la HUB era una universitat envellida, poc desenvolupada tecnològicament i amb una minva important de caràcter politicoideològic. Avui té encara, en molts aspectes, una situació precària, entre ells la biblioteca (<http://www.ub.hu-berlin.de>). Però de ben segur que no serà per molt temps. Tant el govern federal com el govern de Berlín estan molt interessats perquè aquesta universitat emblemàtica recuperi el lloc que tenia i impulsin intensament el seu redreçament.

L'altra universitat de Berlín, la Freie Universität Berlin (<http://www.fu-berlin.de>) (FUB), la Universitat Lliure, es troba lluny del centre històric. És a Dahlem, un dels suburbis residencials del sud de la ciutat, a la zona verda, on es va establir el sector americà de la ciutat. L'any 1948, any de fundació de l'RDA, alguns professors de la Humboldt, descontents amb la pressió política, decidiren fundar una nova universitat en un dels sectors oest de la ciutat, cosa que aconseguiren amb el suport de les forces d'ocupació americanes. La FUB és avui la universitat moderna i capdavantera, i ocupa un nombre respectable d'edificis. Alguns, els més nous, són certament de grans dimensions, com ara l'edifici que ocupa la biblioteca universitària central. Però la gran majoria d'instituts i departaments universitaris estan escampats en petites torretes antigues amb jardí, que van sobreviure a la guerra i que eren fonamentalment habitatges de famílies berlineses jueves benestants que van ser deportades als guetos de l'est i als camps de concentració. Les cases van ser ocupades pels nazis i, acabada la guerra, confiscades i destinades a usos diversos.

La biblioteca de la FUB (<http://www.fu-berlin.de/bibliothek>) és una biblioteca universitària moderna, amb equipament tecnològic i documental que dona un bon servei a la comunitat universitària. Té una seu central renovada i una multitud de biblioteques escampades pels diversos campus, com ara la biblioteca del campus de ciències de l'educació i filologia. No totes aquestes subseus presenten l'aspecte modern de la central, però tenen una cosa en comú: un fons bibliogràfic quantitativament molt important, i naturalment, un catàleg col·lectiu. L'aspecte d'aquestes biblioteques departamentals és el de les típiques grans biblioteques alemanyes: moltes prestatgeries de llibres que no segueixen cap classificació internacional, amb espais de lectura reduïts mig amagats i amb escassa llum natural i grans magatzems. Són biblioteques d'usuaris fidels que en coneixen el fons i l'organització i que no necessiten cartells orientatius. És una petita odissea trobar sense ajut la secció de filologia romànica, i una petita satisfacció descobrir els centenars de llibres que formen la col·lecció de llengua i literatura catalanes.

Per donar una idea de les dimensions, el sistema de biblioteques de la FUB és el més gran de totes les universitats alemanyes. Té 7,8 milions de volums i 24.000 títols de publicacions en sèrie. Aquests fons es distribueixen entre la biblioteca principal (2,4 milions i 5.000 títols respectivament) i 80 biblioteques temàtiques que hi ha en una setantena de localitzacions diferents, i només 450.000 són de lliure accés, que confirmen la tradició alemanya de biblioteques-dipòsit. Actualment està en un procés important de reorganització que va cap a la descentralització de serveis, però també cap a la concentració de les petites seccions.

Les biblioteques nacionals

En termes d'estat federal, la biblioteca nacional de la República Federal d'Alemanya és la Die Deutsche Bibliothek (<http://www.ddb.de>) que actualment també té dues seus, la moderna a l'oest, a Frankfurt, i l'antiga a l'est, a Leipzig. Cada land, a més, té la seva Landesbibliothek o biblioteca del *land*. Al marge d'això, Alemanya té dues biblioteques històriques molt grans. Una és a Munic, la Bayerische Staatsbibliothek (<http://www.bsb-muenchen.de>), i l'altra és a Berlín, la Staatsbibliothek zu Berlin-Preussischer Kulturbesitz (<http://www.sbb.spk-berlin.de>). Aquesta darrera, la Biblioteca de l'Estat de Berlín - Patrimoni Cultural Prússia, és una d'aquelles biblioteques que no tenen comparació possible. Antiga Biblioteca Reial, més tard Biblioteca de l'Estat de Prússia, i finalment Biblioteca de l'Estat de Berlín, té uns fons històrics i una col·lecció d'incunables i impresos rars i preciosos que constitueixen un autèntic tresor. Aquesta biblioteca va quedar en territori de l'est, amb fons que es van dispersar, destruir en part, i que han estat de recuperació difícil. Alguns no s'han recuperat mai, com els que hi ha a la biblioteca de la Universitat de Cracòvia. L'edifici actual, on arribà al principi del segle XIX, té una entrada majestuosa, amb una façana plena d'heura enfiladissa i de bastides que manifesten les obres que s'hi porten a terme. La restauració és d'envergadura i durarà ben bé deu anys.

El govern de Berlín de l'Oest, en quedar-se sense la gran biblioteca, va decidir, al final dels anys seixanta, de fer-ne una de nova al sector occidental amb el mateix nom. Amb la reunificació de la ciutat, aquestes biblioteques s'han fusionat i avui parlem de les dues cases de la Staatsbibliothek, la Haus 1, a Unter den Linden, i la Haus 2, a Potsdamer Strasse. L'edifici 1 acull la col·lecció d'impresos antics que inclouen 9,5 milions de documents, al marge de les col·leccions de manuscrits que

contenen, només per donar un exemple, 66.000 manuscrits musicals, i altres col·leccions com els 930.000 documents cartogràfics. L'edifici 2, el modern, que alguns coneixeran per la seva aparició en diverses pel·lícules cinematogràfiques: també és de grans dimensions i s'ha dedicat a impresos i a altres documents moderns a partir de 1945. És un edifici grandios construït a principis dels setanta prop de l'edifici de la Filharmònica, i al costat mateix d'on hi havia hagut la famosa Potsdamer Platz. Just pel darrere hi passava el mur. Ara dóna l'esquena a la nova i flamant plaça, amb els imponents complexos de la Sony, la Deimler Benz i les galeries comercials. Cal tenir carnet per ser-ne usuari i pagar una quota anual. La visita d'un dia també és possible per mig euro.

Les biblioteques públiques

Alemanya gaudeix d'una gran tradició de biblioteques públiques, ja sigui a càrrec de l'Administració local, com les biblioteques municipals, a càrrec del *land* respectiu (les Landesbibliotheken), o fins i tot dependents de l'Església, com les biblioteques parroquials. El cas és que hi ha una bona trama de biblioteques públiques, que van des de grans biblioteques, com les centrals de les ciutats grans, fins a les petites biblioteques de préstec de barris i pobles. En ciutats grans, les biblioteques públiques es desdoblen en xarxes de biblioteques de barri, totes coordinades per la biblioteca central de la ciutat.

A Berlín, el procés de reunificació també ha arribat a les biblioteques i la reordenació no ha acabat encara. Ajuntades les de l'est i de l'oest sumen més de 200 biblioteques públiques que s'han agrupat en l'anomenada Verbund Öffentlicher Bibliotheken Berlins (VÖBB) (<http://www.voebb.de>), la Federació de Biblioteques Públiques de Berlín, que ofereix un catàleg col·lectiu d'accés en línia als més de 8 milions de mitjana de què disposen en total. Totes es regeixen per un mateix reglament, però no es pot parlar de sistema de biblioteques públiques en sentit estricte, ja que no hi ha una direcció central ni uns serveis compartits. La que hauria de constituir-ne la capçalera tot just s'hi ha incorporat el 17 de setembre de 2001: es tracta de la Zentral- und Landesbibliothek Berlin (<http://www.zlb.de>), Biblioteca Central i del *land*, la gran biblioteca pública de Berlín, resultat de la unificació que es va produir oficialment el 1995 de les dues grans biblioteques públiques de l'est i de l'oest. Es mantenen les dues seus i s'ha intentat, en certa manera, fer un repartiment de temàtiques.² La central de l'est, la Haus Berliner Stadtbibliothek, a Breite Strasse, es va fundar el 1901 i ha quedat en una zona envoltada d'edificis oficials i d'oficines que és just al costat de l'Alexanderplatz, centre neuràlgic de la ciutat: s'ha de centrar més en les ciències de la natura. La central de l'oest, la Haus Amerika-Gedenkbibliothek, és un gran edifici independent, al barri de Kreuzberg, massivament habitat per població turca i que ha estat també durant molt temps el barri alternatiu i més actiu de la ciutat. Aquesta darrera s'ha de centrar en el que anomenen les ciències de la cultura — ciències i lletres seria probablement més entenedor en el nostre context. És inevitable fer comparacions, en les quals les biblioteques dels barris de l'est surten més malparades, tot i l'important esforç que es fa per actualitzar-les. La Haus Amerika-Gedenkbibliothek va ser fundada el 1954 amb el suport econòmic de les forces d'ocupació americanes, aleshores ja considerades més de protecció que d'ocupació. És un edifici independent, de dimensions considerables, amb tot el fons d'accés lliure, una presència notòria de revistes i diaris nacionals i internacionals, una col·lecció envejable d'audiovisuals, especialment de música, i una concurrència nombrosa.

Les moltes i petites biblioteques de barri estan en procés de reorganització, algunes fins i tot de propera desaparició, però en general són biblioteques molt integrades socialment, i amb un important volum de préstec. Algunes d'aquestes són les típiques Leihbibliothek o biblioteques de préstec, amb molt poc espai per a la lectura *in situ*, però amb molt moviment d'usuaris del servei de préstec i amb una gran presència en les activitats socials i culturals del barri. Un exemple seria la Bona Peiser Bibliothek en el mateix barri de Kreuzberg.

Les biblioteques especialitzades

En l'apartat sobre llibres d'història, ja s'ha fet esment d'algunes biblioteques especialitzades de Berlín: són només una mostra. La ciutat acull un gran nombre de petites i grans biblioteques, públiques i privades, moltes de les quals són especialitzades. Algunes d'aquestes poden resultar fins i tot sorprenents. Per exemple, la biblioteca de l'Ibero-Amerikanisches Institut (<http://www.iai.spk-berlin.de>), l'Institut Iberoamericà, que compta amb un fons dedicat a les cultures hispàniques i llatinoamericanes de quasi 900.000 volums, és segurament una de les millors biblioteques del món que tracta aquesta temàtica. Es troba just al costat, de fet és un annex de la Staatsbibliothek Haus 1, a Potsdamer Strasse.

Al marge de les biblioteques universitàries, les grans biblioteques de recerca són les que pertanyen als centres d'investigació, a l'equivalent del que aquí serien els instituts i centres del CSIC. Un d'aquests és el Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (<http://skylia.wz-berlin.de>), un centre d'investigació en ciències socials que compta amb una biblioteca moderna especialitzada en ciències humanes i socials que ocupa un edifici de vuit plantes. Valgui de mostra.

Cooperació bibliotecària i reptes de futur

La reunificació de xarxes de biblioteques públiques i de les dues biblioteques centrals així com la unió entre els dos edificis que formen actualment la Biblioteca de l'Estat de Berlín, més que dos exemples de cooperació bibliotecària, són dos exemples de la reorganització que ha estat necessària, després de la reunificació, en tantes institucions de la ciutat i de l'estat. Com a veritables exemples de cooperació, es poden citar la KOBV i SUBITO i, com a cas particular, els Deutsches Bibliotheksinstitut. La KOBV o Kooperativer Bibliotheksverbund Berlin-Brandenburg (<http://www.kobv.de>) és un consorci de biblioteques, sobretot universitàries i especialitzades, dels estats de Berlín i Brandenburg, que treballa per a la cooperació i que té com a tasca principal els catàlegs col·lectius. SUBITO (<http://www.subito-doc.de>) va néixer el 1995 com un projecte de recerca i s'ha consolidat com un excel·lent sistema cooperatiu d'obtenció de documents. A diferència de sistemes com el de la British Library, que funcionen a partir d'un gran magatzem de documents, SUBITO és un sistema totalment cooperatiu que es fonamenta en la consulta simultània de nombrosos catàlegs col·lectius i en la participació de la majoria de les biblioteques alemanyes amb fons quantitativament importants. Tots dos són exemples cooperatius que tenen un futur molt optimista.

L'antic Institut Alemany de Biblioteques, Ehemaliges Deutsches Bibliotheksinstitut (<http://www.dbi-berlin.de>), ha estat una entitat important

en el món bibliotecari alemany, però dissortadament té els dies comptats. Ha fet un paper editorial fonamental, amb una gamma de publicacions que va des de les regles de catalogació, les *Regeln für die alphabetische Katalogisierung*, més conegudes com les RAK, fins a nombrosos estudis d'investigació. Ha tingut, entre els seus objectius, la cooperació internacional i ha coordinat visites, estades i estudis de professionals estrangers a Alemanya. Però els vents de transformació no li han estat propicis. De ser un centre principalment finançat amb fons federals, va passar a dependre de l'estat de Berlín, i aquest, després de mantenir-lo durant un temps, ha aprovat finalment la clausura prevista per al principi del 2002.

Berlín, història i documentació

Una ciutat tan plena d'història com Berlín comporta que la seva visita sigui sempre múltiple: no solament es veu el que hi ha, sinó que es percep també el que hi havia i el que hi ha hagut en algun moment. La documentació hi té un paper important: així, quan visitem el districte proper a la Porta de Brandenburg, el nou districte governamental, amb els nous edificis del ministeris, de la cancelleria i de les ambaixades, el visitant troba cartells que informen de l'antiga ubicació dels edificis governamentals del Reich, de les antigues ambaixades, del lloc per on passava el mur. La ciutat és plena de museus amb tresors artístics, però també de museus històrics i d'exposicions monogràfiques que giren sempre sobre el mateix eix: un tema, imatges d'altres èpoques, imatges d'ara, i sobretot informació i documentació. Són com grans llibres il·lustrats oberts de bat a bat. La visita sovint es converteix en una lectura interminable. El més recent de tots, l'espectacular Museu Jueu, en un llampanat edifici inaugurat el setembre de 2001, està dedicat a la història i a la vida dels jueus a Alemanya i, per les notícies que n'han arribat, sembla que trenca una mica amb aquest model.

D'aquí a no gaire temps Berlín haurà enllestit el seu procés de reunificació. Probablement, i afortunadament, ja no en quedaran gaires testimonis visibles i Berlín serà cada cop més el Berlín del present i el futur, i menys el Berlín del passat. Qui vulgui conèixer la realitat del Berlín dividit haurà d'anar a les biblioteques i als arxius i mirar-ho en els llibres i en les imatges de l'època.

Mentrestant, els berlinesos, cansats de turistes que busquen el rastre del mur amb morbositat poc dissimulada, diuen sorneguers que Berlín és Berlín i els típics Kneipe, els equivalents als pubs britànics o a les tavernes irlandeses, no han pas canviat. Però Berlín ha canviat, malgrat que l'impacte de 28 anys de divisió de la ciutat és encara ben palpable. Només cal moure's una mica pels barris, tenir els ulls oberts i observar com decau Kreuzberg (abans viu i actiu) dels artistes i dels alternatius i la manera com Prenzlauer Berg, a l'est, n'ha pres el relleu. Berlín és un llibre llarg que no s'ha acabat d'escriure. Els berlinesos, els de soca-rel i els nouvinguts, l'escriuen i en fan la seva lectura, i cada visitant que el vulgui llegir en podrà fer la seva.

Data recepció: 25/4/2002   Data d'acceptació: 6/5/2002

Notes

¹ Qui pugui resistir-ne la lectura els trobarà a:
<http://www.ghwk.de/span/protosp.htm>

² Per a més informació sobre la unificació de la Zentral- und Landesbibliothek Berlin es pot consultar el text següent elaborat per la seva directora: Claudia LUX. Die Zentral- und Landesbibliothek Berlin: Zwei Bibliotheken werden eins [en línia] (Berlín: ZLB, 1998), <http://www.zlb.de/bibliothek/daten/eins.htm> [Consulta: 24/04/2002].

Facultat de Biblioteconomia i Documentació
Universitat de Barcelona
Barcelona, juny de 2002
<http://www.ub.edu/biblio> • [Comentaris](#)

[Citació recomanada](#) • [Metadades](#)
[UB](#) • [Facultat](#) • [BiD](#)